

Tussentijds “reisverslag” Op weg naar Faro

THEMA ARCHEOLOGIE

7 FEBRUARI 2022

Het tussentijds reisverslag *Op weg naar Faro* is de weerslag van verkennend onderzoek en gesprekken met en door beroepskrachten, vrijwilligers en burgerinitiatieven in de archeologie. Het is geschreven om observaties te delen, en om de reis en dialoog weer te kunnen vervolgen en concretiseren richting de Uitvoeringsagenda Faro. Daarin geeft het erfgoedveld aan wat zijn ambitie met Faro is, wat nodig is om daar uitvoering aan te geven en op welke manier dat zou kunnen.

Inhoud

Tussentijds “reisverslag” Op weg naar Faro.....	1
Verdrag van Faro	1
Routekaart naar Faro	2
Focus en Kamerbrief.....	2
Uitvoeringsagenda Faro	3
Visie op betekenis Faro voor erfgoedsector in Nederland.....	3
Tussentijds reisverslag thema Archeologie	4

Verdrag van Faro

Het Verdrag van Faro (Raad van Europa, 2005) draagt de titel De Waarde van Cultureel Erfgoed voor de Samenleving. De Raad van Europa benadrukt met dit verdrag een ander perspectief op erfgoed. Veel Europese landen hebben de afgelopen decennia vooral geïnvesteerd in het erfgoed zelf en in de kwaliteit van erfgoedzorg. Het verdrag van Faro stelt de mens en de samenleving in relatie tot erfgoed centraal.

Het Verdrag van Faro stelt dat ieder mens, elke gemeenschap, recht op erfgoed heeft. Dat gaat niet alleen over de toegang tot bijvoorbeeld een museum of archief, maar ook over een vorm van eigenaarschap. Mensen willen zelf kunnen benoemen wat hún erfgoed is. Waarbij ruimte moet zijn voor nieuwe soorten en vormen van erfgoed. Mensen willen een eigen betekenis kunnen geven aan erfgoed en betrokken kunnen zijn bij het beheer ervan. Dit past bij een democratische samenleving en helpt op zijn beurt de democratie te versterken.

Het verdrag stelt daarom ook dat erfgoed meer dan nu een functie kan hebben voor de samenleving. Niet alleen de historische plek zelf, of traditie is belangrijk, maar vooral ook de betekenis en het gebruik ervan. Erfgoed is een bron voor ruimtelijke, sociale, economische en politieke ontwikkeling als alle belanghebbenden daar een betrokkenheid bij hebben.

Het verdrag komt niet in de plaats van andere internationale verdragen die toezien op de instandhouding van erfgoed. Het is daar een aanvulling op en roept op om na te denken over de vraag: waarom bewaren we erfgoed, voor wie, hoe zijn zij betrokken en hoe komt erfgoed ten goede aan de hele samenleving? Het Faro-gedachtegoed sluit aan op de missie van UNESCO Werelderfgoed om het erfgoed te laten bijdragen aan het welzijn van mensen en wederzijds begrip tussen mensen en volkeren.

Het Verdrag van Faro is een “kaderverdrag”. De bepalingen van het verdrag zijn geen juridische verplichtingen, maar een oproep tot beleidsvorming. Nавolging van het verdrag bestaat uit twee

stappen. De eerste stap is ondertekening door de regering. Dat is een soort intentieverklaring. Het verdrag treedt pas in werking als het parlement het verdrag vervolgens ook ratificeert. De uitgangspunten van het verdrag moeten dan zijn vertaald in beleid. Elk land geeft daarbij een eigen vertaling en invulling aan het verdrag.

Het Verdrag van Faro is genoemd naar de stad in Portugal waar de tekst werd aangenomen. Het verdrag trad in 2005 in werking. Portugal, Albanië, Armenië, Bulgarije, Kroatië, en Letland tekenden als eersten. Inmiddels hebben 28 landen het verdrag ondertekend. 21 landen hebben het ook geratificeerd, waaronder recent Zwitserland en Italië.

Klik [hier](#) voor meer informatie over het Verdrag van Faro van de Raad van Europa.

Lees [hier](#) de Nederlandse vertaling van het Verdrag van Faro.

Bekijk [hier](#) welke landen het verdrag hebben ondertekend, cq geratificeerd.

Routekaart naar Faro

Nederland heeft het Verdrag van Faro nog niet ondertekend. In 2018 spreekt toenmalig minister van OCW, Ingrid van Engelshoven, in haar beleidsbrieven [Cultuur in een Open Samenleving](#) (OCW, 2018) en [Erfgoed Telt](#) (OCW, 2018) de intentie uit om dit wel te doen. Zij geeft aan eerst onderzoek te laten doen naar de betekenis van het Faro-denken voor de Nederlandse samenleving en erfgoedpraktijk, en naar de beleidsmatige mogelijkheden om uitvoering te geven aan het verdrag. De weg naar Faro is ingeslagen, de reis is begonnen.

Het verkennend onderzoek is in 2019-2021 uitgevoerd door de Directie Erfgoed en Kunsten van OCW (OCW/E&K), onderzoeksbureau DSP-groep (DSP) en het Faro-programma van de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed (RCE/Faro). Zij praten met honderden mensen en benaderen tientallen Faro-praktijken. Ook wordt bij het Fonds voor Cultuurparticipatie een tijdelijke subsidieregeling ingesteld om Faro-proeftuinen mogelijk te maken binnen projecten en in organisaties. De onderzoeken en proeftuinen laten zien dat de uitgangspunten van Faro al zichtbaar zijn in de Nederlandse erfgoedpraktijk van burgerinitiatieven, groepen vrijwilligers, bedrijven, overheden en erfgoedinstellingen. Maar ook dat deze praktijk nog wel in opbouw is en stimulans en ondersteuning nodig heeft op nationaal, regionaal en lokaal niveau. Het Verdrag van Faro wordt alom gezien als een welkome katalysator.

Focus en Kamerbrief

In de eindrapportage [Cultureel erfgoed voor en met iedereen](#) (DSP, 2021) verkent DSP-groep een drietal varianten voor ondertekening van het verdrag. De minimum-variant bestaat uit het ondertekenen van het verdrag en verder niets extra's doen. Bij de midden-variant wordt met een focus op specifieke onderdelen gewerkt aan de implementatie. Bij de maximale-variant wordt ingezet op een implementatieplan waarin alle onderdelen van het verdrag geïmplementeerd gaan worden. In het veld is een sterke voorkeur voor de midden-variant. Het Verdrag van Faro is abstract en breed, en de keuze voor aandachtsgebieden maakt het verdrag duidelijker en beter te interpreteren.

Uit de vele gesprekken en praktijkvoorbeelden blijkt dat de Nederlandse Faro-praktijk zich al als vanzelf concentreert rond vier deelgebieden:

1. Participatie
2. Erfgoed als hulpbron
3. Brede definitie van erfgoed
4. Digitalisering van erfgoed.

Omdat digitalisering van erfgoed al een speerpunt van beleid is, richt het verdere traject zich vooral op de uitwerking van de eerste drie aandachtspunten. Zie hiervoor de paragraaf *Visie op betekenis Faro voor erfgoedsector in Nederland*. Deze concept visie geeft een aangescherpt reisdoel.

In februari 2021 stuurde de minister van OCW de eindrapportage van DSP en tussentijdse bevindingen van de RCE naar de Tweede Kamer met een begeleidende brief. In deze [Kamerbrief](#) kondigt zij aan een *uitvoeringsagenda* op te laten stellen als basis voor ondertekening van het verdrag. Ze vindt het van belang dat de uitgangspunten van het Verdrag van Faro eerst meer bekendheid en uitwerking krijgen. Een wens die ook door het erfgoedveld zelf is geuit.¹ Daarmee is de route en het transportmiddel voor de volgende etappe van de reis naar Faro bepaald.

Uitvoeringsagenda Faro

De uitvoeringsagenda wordt in de loop van dit jaar in co-creatie met overheden, organisaties uit de cultuur- en erfgoedsector, onderwijs- en welzijnsinstellingen, bedrijven, erfgoedgemeenschappen, e.a. opgesteld. RCE/Faro organiseert de inbreng, structureert en voert de pen voor de agenda. De inhoud komt uit het erfgoedveld.

De uitvoeringsagenda heeft een tweeledig doel. Enerzijds moet het totstandkomingsproces bijdragen aan een bredere bekendheid met het Faro-gedachtegoed, de focus voor Nederland verduidelijken en de doorwerking in de erfgoedpraktijk bevorderen. Anderzijds moet de agenda inzicht geven in de ambitie van het erfgoedveld, wat nodig is om daar uitvoering aan te geven en op welke manier dat zou kunnen.

De afgelopen paar maanden is de vraagstelling van de uitvoeringsagenda al steeds meer centraal komen te staan in de activiteiten die RCE/Faro organiseert of waar zij aan deelneemt. Daardoor wordt ook steeds duidelijker rond welke thema's het gesprek over Faro in het erfgoedveld gevoerd wordt. Een thema kan zich richten op een inhoudelijk of instrumenteel onderwerp, of bijvoorbeeld op een beroepsgroep. Voorbeelden van zulke thema's zijn: de Omgevingswet, oral history, opleidingen, ondersteuning van erfgoedparticipatie op lokaal en regionaal niveau, meerstemmigheid en inclusiviteit, participatief waarderen, erfgoed als hulpbron in het sociale domein, of een specifiek erfgoeddomein zoals de archeologie. Gesprekken of actuele ontwikkelingen kunnen ook nog steeds aanleiding geven tot nieuwe thema's. Voorop staat dat erfgoedzorgers rond dat thema met elkaar in gesprek willen gaan.

De ontwikkeling van de uitvoeringsagenda is binnenkort te volgen op een webapplicatie. Daarop is te zien welke gespreksonderwerpen inmiddels zijn opgeworpen, wie daarover tot nu toe in gesprek zijn of hoe het gesprek wordt georganiseerd, en welke informatie al beschikbaar is.

De Uitvoeringsagenda is dus nog een document in opbouw. Het streven is om de uitvoeringsagenda eind 2022 aan te kunnen bieden aan de huidige bewindspersoon.

Visie op betekenis Faro voor erfgoedsector in Nederland

Het Verdrag van Faro stelt de vraag 'wat is de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving?' met de achterliggende vragen 'waarom bewaren we erfgoed, voor wie en hoe zijn zij betrokken?'. Het Verdrag van Faro kent meerdere deelaspecten. Sommige hebben al een plek in het huidige Nederlandse erfgoedbeleid of de erfgoedpraktijk. Denk aan beleid gericht op digitalisering van

¹ *Cultureel erfgoed voor en met iedereen. Overwegingen bij het ratificeren Verdrag van FARO (2021) DSP-groep*

erfgoed om de toegankelijkheid ervan te vergroten. De bottom-up benadering van immaterieel erfgoed waarbij gemeenschappen zelf aangeven of iets erfgoed is en hoe ze daar mee om willen gaan. Aan de leeromgeving voor vrijwilligers. Of aan erfgoed als inspiratiebron voor ruimtelijke ontwikkelingen.

Het Verdrag van Faro is in Nederland dan ook niet de start van een nieuwe erfgoedpraktijk, maar vooral een vliegwiel voor verdere ontwikkeling. Erfgoedinstellingen en overheden zijn op zoek hoe zij zich nog beter kunnen verhouden tot de samenleving en hun opgave om erfgoed te behouden. Binnen die Faro-praktijk zijn op basis van gesprekken met mensen in het erfgoedveld en de analyse van praktijkvoorbeelden drie uitdagingen geïdentificeerd voor het brede erfgoedveld van beroepskrachten, vrijwilligers en burgerinitiatieven:

1. Participatie vergroten

In de praktijk zijn ambities op het gebied van toegankelijkheid, een breder publieksbereik, actief meedoen aan erfgoedactiviteiten al gemeengoed. Het Faro-verdrag voegt hier nog een uitdaging aan toe: Meedoen door mee te bepalen. De uitdaging schuilt in de woorden zeggenschap en eigenaarschap, oftewel deelhebben.

2. Open staan voor nieuwe erfgoedopvattingen

Niet het bestaande, gedefinieerde erfgoed is het vertrekpunt, maar wat burgers zien als erfgoed. Voor het erfgoedveld kan dit betekenen dat het moet leren omgaan met verschillende perspectieven op erfgoed, de roep om inclusiviteit, een dynamischer erfgoedbegrip, integraliteit (ipv verschillende erfgoed domeinen), een grotere rol voor erfgoed als drager van verhalen, geschiedenis en identiteit, en *oral history* als zelfstandig erfgoed.

3. Erfgoed als hulpbron inzetten in het sociale domein

Behoud van erfgoed is geen doel op zich, zo stelt het Verdrag, maar moet ten goede komen aan de samenleving. Die gedachtegang is niet onbekend in Nederland. Denk aan de relatie die de afgelopen decennia vanuit erfgoed is gelegd met ruimtelijke ordening om de kwaliteit van ruimtelijke ontwikkelingen te verbeteren. Het Verdrag van Faro daagt erfgoedinstellingen en overheden uit om vergelijkbare relaties te leggen met andere thema's, zoals leefbaarheid, sociale cohesie, integratie, welzijn, gezondheid, arbeidsparticipatie, klimaatadaptatie en bijvoorbeeld openbare orde en veiligheid. Dit is grotendeels nog onbekend terrein.

Tussentijds reisverslag thema Archeologie

OPGETEKEND DOOR MACHTELD LINSSEN, 7 FEBRUARI 2022

Binnen de Uitvoeringsagenda heeft Archeologie een eigen plek. Dat geldt nog niet voor andere erfgoed domeinen. Maar de beroepsgroep, vrijwilligers en burgerinitiatieven in de archeologie kennen een uitzonderlijk lange traditie van gedeelde belangstelling en zorg voor het bodemarchief. Bij ontwikkelingen zoeken zij elkaar vaak op. Daarnaast is er in de archeologie een sterke regulering om het bodemarchief te beschermen en de kwaliteit van onderzoek te borgen. Dit speelt op de achtergrond een belangrijke rol in het gesprek over Faro.

Om het gesprek over Faro in de archeologie een zetje te geven, is de reis begonnen met een verkennend onderzoek. Heleen van Londen (UvA), Monique van den Dries (Leiden Universiteit) en Stella Landskroon (landskroon Archeologie) namen het initiatief om met uiteenlopende stakeholders te spreken en maakten een eerste analyse van de Faro-praktijk. In 2021 publiceerden zij het rapport [Over lokalisme, liefdewerk en lonkend perspectief](#). Daarnaast zijn – o.a. via het Fonds voor

Cultuurparticipatie – een aantal Faro-getinte initiatieven ondersteund als proeftuin om van te leren. En daarbuiten zijn tal van kleinere en grotere gesprekken gevoerd, bijvoorbeeld over participatief waarderen. Op 20 januari jl zijn de opgedane ervaringen gedeeld met een grote groep archeologen en vrijwilligers en bediscussieerd door een panel op een bijeenkomst van het [Erfgoedplatform](#) van de RCE.

Reacties

Het gedachtegoed van het Verdrag van Faro roept uiteenlopende reacties op onder archeologen, vrijwilligers en burgerinitiatieven. Variërend van “vaag”, “ver van mijn bed” of juist “doen we al lang”, tot “enthousiasme”, “kans” en “baanbrekende dimensie”.

Wat enthousiasme oproept, is de kans om archeologie maatschappelijk relevanter te laten zijn en aan te sluiten bij wat er in de samenleving leeft. Als beweegreden worden genoemd “archeologie doe je toch vóór de samenleving, het is geen doel op zich” en vanuit een ander perspectief “het draagvlak voor de archeologie vergroten”. Ook het samenwerken met vrijwilligers en burgers, en het opbouwen van relaties worden als positief ervaren. Sommige reacties klinken bijna als een bevrijding. Wat mogelijk meer zegt over de als knellend ervaren kaders binnen de Malta-archeologie dan over Faro zelf.

Het Faro-gedachtegoed lijkt een gevoelige snaar te raken. Termen als participatie, eigenaarschap en zeggenschap triggeren een verlangen om binnen de (Malta-)archeologie en kennisopbouw de samenleving meer te betrekken. Of is de druk in de dagelijkse praktijk te groot en is het tijd om daarnaast in te zetten op een tweede, zelfstandig spoor, waarin interesses, vragen en initiatieven uit de samenleving voorop staan en archeologen een meer faciliterende rol hebben? Inmiddels al gemunt als “slow archaeology”, “gemeenschapsarcheologie” en “vraaggestuurde archeologie”.

Het brede erfgoedbegrip daagt uit om verbindingen aan te gaan met andere disciplines binnen het erfgoed of daarbuiten. In de belevingswereld van de gemiddelde mens zijn archeologie, bouwkunde, landschap, tradities/gebruiken, antropologie, sociologie, etc., geen gescheiden werelden. De vraag wat van waarde is, kan bovendien in het gesprek met de samenleving anders ingevuld worden. De archeologie van de vuilnisbelt of van recente conflicten bijvoorbeeld spreekt veel mensen aan.

Ook het streven om vanuit de archeologie een bijdrage te leveren aan een betere samenleving roept enthousiasme op. Bijvoorbeeld door archeologische kennis in te zetten voor een dialoog over de inclusieve samenleving, of door een leer- en werkomgeving te bieden aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Faro ligt wat dat betreft in het verlengde van de missie van UNESCO-Werelderfgoed om het erfgoed te laten bijdragen aan het welzijn van mensen en wederzijds begrip tussen mensen en volkeren. Op verschillende Limes-sites in Nederland zijn publieksactiviteiten gekoppeld aan de leefbaarheid van wijken, de dagbesteding van mensen met een verstandelijke beperking, of de vrijwillige inzet van een zelfsturende erfgoedgemeenschap.

Tegelijkertijd zijn er ook zorgen over de uitvoerbaarheid van het Verdrag van Faro. Participatie in de archeologie en betrokkenheid van beroepskrachten bij burgerinitiatieven vraagt om intensief contact, nabijheid, het aangaan van relaties en dus tijd van leven, vaardigheden en budget om samen zaken op te kunnen pakken. Daar ontbreekt het op lokaal niveau in veel gevallen aan. Niet elke gemeente heeft een eigen (regio)archeoloog en capaciteit en budget worden veelal opgeslokt door de Malta-archeologie. Tegelijkertijd hebben vrijwilligersorganisaties zoals de AWN, die de verbinding tussen beroepsveld en burgers kunnen leggen, nauwelijks financiële armslag om aan alle vereisten te voldoen. Ook de lokale ArcheoHotspots zijn afhankelijk van fondsen.

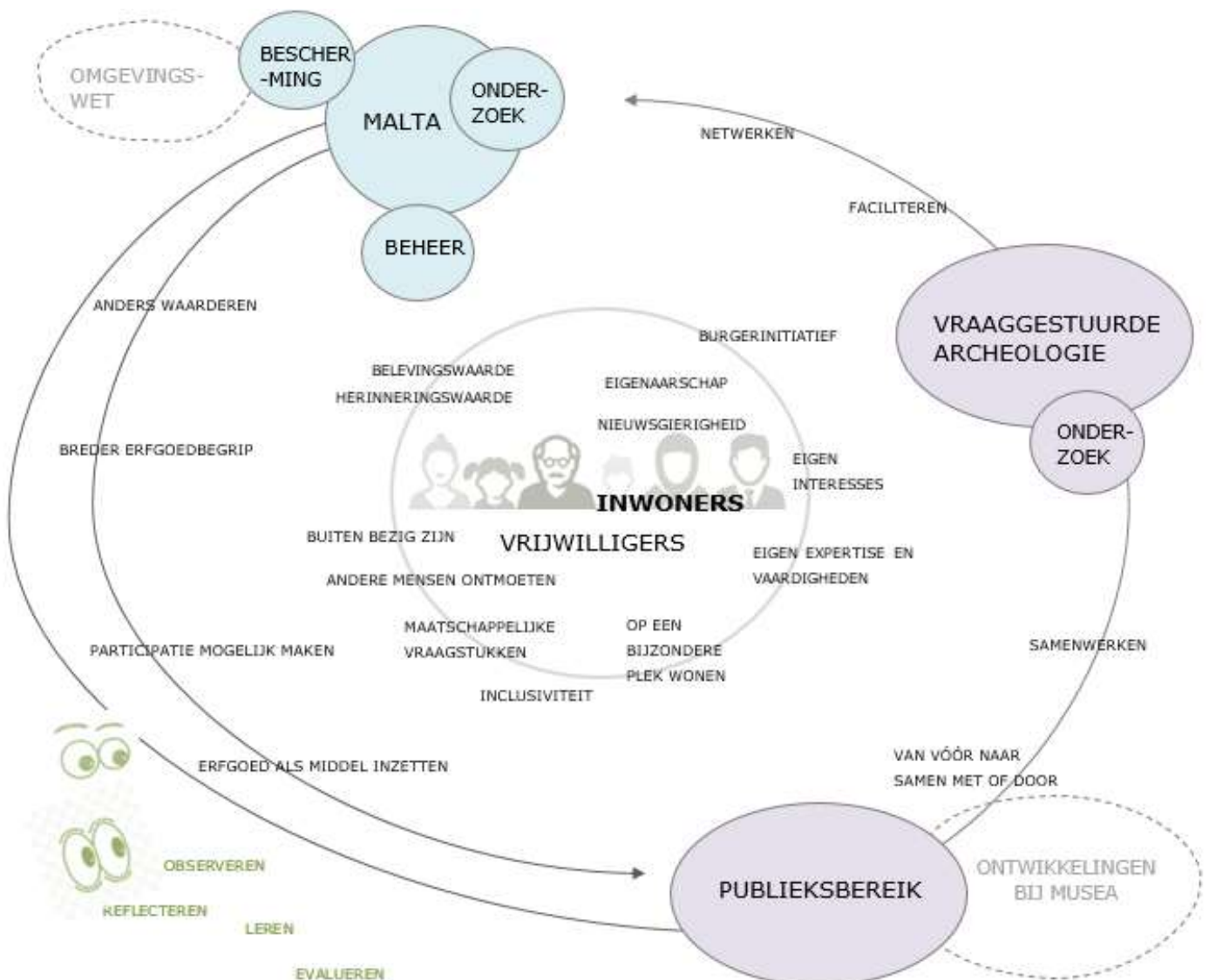
Andere waarschuwende geluiden zijn dat Faro geen afbreuk mag doen aan de uitgangspunten van Valletta, of aan de kwaliteit en het wetenschappelijk gehalte van archeologisch onderzoek.

Er wordt vooral aandacht gevraagd voor het besef dat het om een cultuurverandering gaat. Van anderen informeren en toestaan om mee te doen naar luisteren, faciliteren en samenwerken. Ruimte maken naast het wetenschappelijke expertperspectief voor inbreng van buiten. Van publieksbereik dat vóór burgers wordt georganiseerd naar archeologie met en dóór burgers. Van deelnemen naar deelhebben. De Uitvoeringsagenda Faro moet zich in dat opzicht niet beperken tot de vraag om ergens een pot met geld neer te zetten waaruit éénmalige projectjes kunnen worden gefinancierd. Het Faro-denken kan en moet onderdeel worden van de dagelijkse praktijk en samenwerking tussen beroepskrachten en niet-beroepskrachten.

Een misvatting is nog wel eens dat Faro alleen over burgerinitiatieven zou gaan. Faro nodigt echter ook overheden en professionals uit om in hún denken en handelen de samenleving centraal te zetten. Faro erkent beide kanten en bepleit samenwerking op basis van gelijkwaardigheid, waarbij overheden de samenwerking stimuleren en er de juiste voorwaarden voor scheppen.

Ontwikkelingsrichtingen

Lukt het om op basis van alles wat gezegd en gedeeld is nu al een richting aan te geven voor de uitvoeringsagenda? Met het risico dat een ordening helderheid geeft aan de een, maar voor de ander een beperking is in zijn denken. In een snelle schets zou het er wellicht zo uit kunnen zien.

In een al wat meer uitgewerkte vorm worden wellicht al drie ontwikkelingsrichtingen zichtbaar waarlangs Faro in de archeologie vorm kan krijgen:

1. Het Faro-denken op de een of andere manier een plek geven in de dagelijkse Malta-praktijk van onderzoek, bescherming en beheer.
2. Het structureel organiseren van een duurzame praktijk naast Malta die de samenleving centraal stelt en waarin publieksbereik wordt aangevuld met gemeenschapsarcheologie dóór en met burgers.
3. Een leeromgeving vorm geven. Het lerend vermogen organiseren door de Faropraktijk in wording te analyseren en onderbouwen, en kennis van de lessen en vaardigheden weer te delen met (toekomstige) erfgoedzorgers. *(NB: Binnen de Uitvoeringsagenda zijn opleidingen ook binnen een eigen thema met elkaar in gesprek.)*

De drie ontwikkelingsrichtingen en de vele geluiden hierover zijn op de volgende pagina uitgewerkt in een schema "Archeologie en Faro". Dan heeft voor dit moment in de reis hopelijk alles wat we tijdens de reis zijn tegengekomen een plekje gekregen.

We zetten het gesprek graag voort.

Verder praten, mee op reis? M.linssen@cultureelerfgoed.nl

ARCHEOLOGIE EN FARO (versie 3-2-2022)

CREATIEF MET SPELREGELS ONDERZOEK, BESCHERMING EN BEHEER			VOOR, DOOR en MET de SAMENLEVING		LEEROMGEVING
Meedoen aan Malta (verkennend en gravend onderzoek)	Burgerexpertise (onderzoek)	Eigenaarschap en zeggenschap (bescherming en beheer)	Publieksbereik en educatie (VOOR)	Burgerinitiatieven, Vraaggestuurde archeologie / Gemeenschapsarcheologie (DOOR EN MET)	Lerend vermogen <i>NB: Opleidingen is ook een zelfstandig thema binnen de Uitvoeringsagenda</i>
<p>Malta (voor)onderzoek vindt plaats in de nabijheid van mensen. De archeologie levert bronnen voor het verhaal van de plek waar zij wonen. En het gaat om een activiteit met een spannend element (ontdekken). In dat opzicht liggen er kansen voor betrokkenheid vanuit verschillende lagen in de bevolking en dus een breder publieksbereik.</p> <p>De Malta-praktijk wordt echter bepaald door een wetenschappelijke invalshoek en de opdracht tot snel en kostenefficiënt onderzoek. Er is weinig ruimte voor publieksgerichte activiteiten². Inwoners zijn daardoor slechts beperkt betrokken in de Malta-praktijk.</p> <p>Ook vrijwilligers in de archeologie ervaren, sinds de opkomst van de commerciële archeologie, dat zij meer op afstand zijn komen te staan van het “gravend” onderzoek, terwijl zij een belangrijke verbindingfunctie (kunnen) vervullen met de lokale en regionale samenleving.</p>	<p>In de opbouw van nieuwe kennis kan de ‘geest van Faro’ tot uitdrukking komen in de samenwerking tussen betaalde archeologen, vrijwilligers, andere burgerexperts en bewoners/passanten. Dat gaat verder dan helpende handjes, het gaat om erkenning van de kennis en kunde in de samenleving.</p>	<p>Het Verdrag van Faro spreekt over het recht op erfgoed. Burgers willen zelf kunnen bepalen wat zij als voor henzelf relevant en dus hún erfgoed zien en hoe daarmee om te gaan.</p> <p>Dit vraagt om een herbezinning op de huidige waardestellings- en selectiemethodiek.</p> <p>De Omgevingswet schrijft voor dat inwoners betrokken worden bij het proces van omgevingsvisies, -plannen en –vergunningen. Dat biedt kansen voor een lokale en regionale visie op archeologie vanuit de samenleving. Het biedt ook ruimte voor nieuwe verbondenheid van inwoners met hun leefomgeving (met een rol voor archeologie).</p> <p>Uit monitoronderzoek naar de actuele staat van archeologische rijksmonumenten blijkt dat het beheer van archeologisch waardevolle terreinen meer aandacht behoeft. In de praktijk wordt geëxperimenteerd met beheer door vrijwilligers.</p>	<p>Toegankelijkheid van erfgoed is een belangrijk punt in het Verdrag van Faro en dat van Valletta. Artikel 9 van Valletta heeft in Nederland geen beleidsuitwerking gekregen. De 20+ lokale ArcheoHotspots bijvoorbeeld zijn nog steeds afhankelijk van fondsen, een gastheer en vrijwilligers (de centrale ondersteuning is inmiddels wel gezekerd voor de komende 6 jaar).</p> <p>Het publieksbereik³ beperkt zich tot een hoger opgeleid (vaak mannelijk) publiek en schoolkinderen (t/m 12 jaar). Nauwelijks bereikt worden jongeren in de leeftijd van 12 tot 34 jaar, mensen met een niet-westerse migratie-achtergrond en lager opgeleide volwassenen. Vooral mensen die al bekend zijn met archeologie blijven terugkomen, terwijl het archeologisch erfgoed weinig nieuwe groepen bereikt.</p> <p>Bij musea zijn inclusiviteit en co-creatie opkomende begrippen.</p> <p>In de leefomgeving liggen kansen om educatieve activiteiten, reconstructies en bezoekerscentra te realiseren in samenwerking met andere actoren/belangen. Archeologie kan daarbij als middel worden ingezet voor vraagstukken in andere sectoren.</p>	<p>Het Verdrag van Faro vindt het belangrijk dat burgers zich actief kunnen inzetten voor hún erfgoed. Ook in de archeologie zijn op lokaal en regionaal niveau, of rond een thema groepen mensen actief. In Nederland kennen we archeologische werkgemeenschappen, heemkundekringen en burgerinitiatieven als DOMunder. Burgerinitiatieven richten zich vaak op het verbeelden of reconstrueren van archeologie, educatieve activiteiten en beheer.</p> <p>Er is in Nederland nauwelijks ondersteuning beschikbaar voor deze gemeenschappen, terwijl zij wel aan strikte regels moeten voldoen bijvoorbeeld t.a.v. vondstverwerking. Er is behoefte aan warm contact en structurele ondersteuning in de zin van kennis en vaardigheden en financiering.⁴</p>	<p>Faro is een praktijk die van onderop vorm krijgt. De vorming van een Faro-praktijk in aanvulling op en naast de Malta-praktijk vraagt om ‘schoolvorming’.</p> <p>Praktijkervaringen moeten gedeeld worden en landen in het onderwijs aan huidige en toekomstige professionals in de vorm van specifieke kennis en vaardigheden. Ook is behoefte aan onderzoek naar en visievorming t.a.v. de maatschappelijke meerwaarde van burgerparticipatie in de archeologie.⁵</p>

² Graven naar verbetering. Evaluatie van het nieuwe kwaliteitssysteem archeologie (2020) R. Knoop c.s.

³ Inventarisatie publieksbereik archeologie in Nederland (2021) R. Goudriaan c.s.

⁴ Over lokalisme, liefdewerk en lonkend perspectief. Verkenning naar participatie en burgerinitiatief in de Nederlandse archeologie (2021) H. van Londen c.s.

⁵ Over lokalisme, liefdewerk en lonkend perspectief. Verkenning naar participatie en burgerinitiatief in de Nederlandse archeologie (2021) H. van Londen c.s.

Ambitie	Ambitie	Ambitie	Ambitie	Ambitie	Ambitie
De principes van Malta en Faro binnen de Malta-praktijk meer met elkaar verknopen door bij verkennend en gravend onderzoek ruimte te creëren voor publieksgerichte activiteiten/participatie .	T.a.v. wetenschappelijk onderzoek de samenwerking bevorderen tussen deskundigen in de beroepsarcheologie en in de samenleving.	Het mogelijk maken en bevorderen van lokale betrokkenheid (van inspraak tot initiatiefrecht, van meedoen tot meebepalen) bij visievorming op de omgang met archeologie en bij de waardering en selectie van archeologisch waardevolle terreinen.	<ul style="list-style-type: none"> - Structurele voorzieningen voor publieksbereik en educatie. - Informatievoorziening en educatie realiseren in co-creatie met andere actoren/belangen. 	Structurele ondersteuning van gemeenschappen en burgerinitiatieven.	<ul style="list-style-type: none"> - Het Faro-denken een structureel onderdeel maken in het onderwijsprogramma. - De Faro-praktijk van een fundament voorzien.
Aandachtspunten	Aandachtspunten	Aandachtspunten	Aandachtspunten	Aandachtspunten	Aandachtspunten
<ul style="list-style-type: none"> - De “hoe?” vraag is nog onvoldoende beantwoord: praktijkvoorbeelden en kennisdeling nodig; - Structurele (financiële) ondersteuning om vrijwilligers in de archeologie in te zetten om inwoners te betrekken; - Financiering is niet geregeld: Wie betaalt de rekening voor de extra inspanning die archeologische bedrijven moeten leveren om inwoners te betrekken bij het onderzoek; - Participatie kan in Malta-archeologie op gespannen voet staan met de belangen van de verstoorder (tijd = geld); - Burgerparticipatie/publieksbereik zijn niet altijd of overal relevant. Maar vooral op betekenisvolle plekken en als er tot de verbeelding sprekende vondsten worden verwacht; - Pas op met uitspraken over identiteit en thuis voelen, het gaat vooral om verbondenheid met een plek. 	<ul style="list-style-type: none"> - Niet alleen participeren in onderzoek dat vanuit de beroepsarcheologie wordt ingezet, maar ook samen nadenken over welk soort onderzoek relevant is. 	<ul style="list-style-type: none"> - Inwoners zijn zich nog nauwelijks bewust van of weten nog niet goed hoe zij invloed kunnen uitoefenen op omgevingsvisies en –plannen; - Betekenisvolle (échte) participatie bij opstellen omgevingsvisies en –plannen is nog geen gemeengoed bij gemeenten; - Erfgoed in den brede is nog geen thema bij opstellen; participatienota’s - Er is nog weinig ervaring met beheer van vindplaatsen door vrijwilligers; - Criteria voor waardering, zoals belevingswaarde en herinneringswaarde, verdienen kritische reflectie, verdieping, uitwerking en toepassing. 	<ul style="list-style-type: none"> - Publieksbereik kent beperkt bereik, maar er is weinig kennis over doelgroepen die niet worden bereikt; - Archeologie is slechts een kleine aanvullende kwaliteit in de leefomgeving. Sluit aan bij andere ontwikkelingen en zoek naar een gezamenlijk belang; - Benader archeologie niet als aparte discipline, maar in samenhang met andere disciplines in de leefomgeving. 	<ul style="list-style-type: none"> - Projectsubsidies zijn geen structurele oplossing en sluiten niet aan bij een doorlopende behoefte. 	<ul style="list-style-type: none"> - Het ontbreekt aan een visie op de maatschappelijke meerwaarde van archeologie; - Leren van ontwikkelingen in andere landen zoals Engeland en Zweden⁶.
Denkrichtingen	Denkrichtingen	Denkrichtingen	Denkrichtingen	Denkrichtingen	Denkrichtingen
<ul style="list-style-type: none"> - Structurele ondersteuning vrijwilligers in de archeologie als verbinder met inwoners; - Het opstellen van Lokale Onderzoeksagenda’s door professionals en inwoners samen en deze gebruiken bij opstellen Programma van Eisen; - Als bevoegd gezag in Programma van Eisen verplicht stellen dat lokale vragen worden meegenomen in het onderzoek; - Als bevoegd gezag burgerparticipatie en/of publieksactiviteiten verplicht stellen in Programma van Eisen; 	<ul style="list-style-type: none"> - Het opstellen van Lokale Onderzoeksagenda’s door professionals samen met inwoners; - Wat is er mogelijk in het kader van de Nationale Onderzoeksagenda?; - Onderzoeksbudgetten beschikbaar stellen voor onderzoeksvorstellen van vrijwilligers/initiatieven in de samenleving of participatieve onderzoeksvorstellen; 	<ul style="list-style-type: none"> - Aansluiting zoeken bij landschapsbeheer door vrijwilligers, maatschappelijke stages e.d; - Vrijwilligersorganisaties als AWN steunen in hun streven om bewoners de weg te wijzen in de Omgevingswet; - Aanwijzingsprogramma’s RCE en lokale omgevingsvisies en -plannen participatiever insteken. 	<ul style="list-style-type: none"> - Meer onderzoek en pilots bereik nieuwe doelgroepen - Samenleving betrekken bij beheer UNESCO-erfgoed sites. 	<ul style="list-style-type: none"> - Aanbod organiseren van field schools in samenwerking met opleidingen (begeleiding van lokale initiatieven en gelijktijdig praktijkschool participatie voor studenten) 	<ul style="list-style-type: none"> - Aanbod organiseren van field schools in samenwerking met opleidingen (begeleiding van lokale initiatieven en gelijktijdig praktijkschool participatie voor studenten); - Meer stages waarin samenwerking met burgers centraal staat; - Aanbieden van vakken van andere opleidingen gericht op communicatie en participatie.

⁶ Brave new worlds. Dutch archaeology in search of inspiration abroad (2022) R. Knoop c.s.

- Vanuit archeologische bedrijven naast het verplichte Malta-onderzoek additionele activiteiten offeren gericht op burgerparticipatie/ publieksactiviteiten (bonus in gunning).	- Onderzoek initiëren vanuit vragen en posities van burgers/gemeenschappen; - Stimuleren co-auteurschap voor (wetenschappelijke) publicaties; - Burgers betrekken bij wetenschappelijk onderzoek. -				
Praktijkvoorbeelden	Praktijkvoorbeelden	Praktijkvoorbeelden	Praktijkvoorbeelden	Praktijkvoorbeelden	Praktijkvoorbeelden
- Onderzoek nieuwbouwwijk Waterwijk in Grootebroek - Onderzoek dorps huis Westeremden - Onderzoek borgterrein Sauwerd	- Erfgoed Gezocht - PAN - 13 provinciën - Helmond in 100 stukskes - Zwammerdamschepen, Museumpark Archeon	- Cursus Omgevingswet van Heemschut en AWN - Project vrijwilligersbeheer grafheuvels door Landschap Erfgoed Utrecht - Park Matilo / Wijkvisie - Leiden	- Doggerland, RMO - ArcheoHotspots - NIGRVM PVLLVM, Zwammerdam	- CARE-gemeenschap en Summer school Brabant - DOMunder	
Agendapunten Uitvoeringsagenda	Agendapunten Uitvoeringsagenda	Agendapunten Uitvoeringsagenda	Agendapunten Uitvoeringsagenda	Agendapunten Uitvoeringsagenda	Agendapunten
-	-	-	-	-	-
Mogelijke initiatieven uitvoering	Mogelijke initiatieven uitvoering	Mogelijke initiatieven uitvoering	Mogelijke initiatieven uitvoering	Mogelijke initiatieven uitvoering	Mogelijke initiatieven
-	-	-	-	-	-